

«Γραφείο Συμβουλευτικής» τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Δραστηριότητες καὶ προοπτικὲς¹

Τῶν Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου-
π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη

Συμβουλευτικὴ καὶ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

Ἡ συμβουλευτικὴ ἔχει μακρὰ παράδοση στὴν ἱστορία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἰδιαίτερα ἀσκούμενη ἀπὸ χαρισματοῦχους ἀσκητὲς καὶ μοναχοὺς ἔχει πίσω της μιὰ δόκιμη συμπαράσταση πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ συμβουλευτικὴ καταγράφεται σὲ πηγές τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, πατερικὲς καὶ ἄλλες. Ἡ συστηματικὴ ἐπεξεργασία τους, ἡ ἀνάδειξη τῶν ἀρχῶν ποὺ πρυτανεύουν ἐκεῖ, ἡ διατύπωση κριτηρίων ἀποτελοῦν ἓνα αὐθεντικὸ ὑπόστρωμα γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε ἀσκηση τοῦ συμβουλευτικοῦ ἔργου σήμερα.² Μιλώντας μάλιστα πρὶν δύο μῆνες στὸ VII ἐτήσιο συνέδριο Εὐρωπαϊκῆς Συμβουλευτικῆς (20-23 Σεπτεμβρίου) γιὰ τὴν «Ὁρθόδοξη Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ» στὸ πλαίσιο στρογγυλοῦ τραπεζιοῦ γιὰ τὴ διεπιστημονικὴ ἔννοια τῆς Συμβουλευτικῆς, ἐτονίσαμε ὅτι οἱ ἀρχές αὐτὲς μπορεῖ νὰ ἀποτελέσουν κοινὴ ἀφετηρία γιὰ τὴν οἰκοδόμησι μιᾶς κοινῆς συμβουλευτικῆς στάσεως καὶ γιὰτί ὄχι μιᾶς ἐπιστήμης τῆς Συμβουλευτικῆς.³ Αὐτὸ προϋποθέτει ἓναν οὐσιαστικὸ διάλογο μεταξὺ Θεολογίας καὶ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἰδιαίτερα δὲ τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ Ψυχολογίας, ὥστε νὰ καταλήξει ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας σὲ μιὰ Ποιμαντικὴ Ἀνθρωπολογία. Μεῖζον αἴτημα στὴν περίπτωσή αὐτὴ εἶναι μιὰ κλινικὴ καὶ θεραπευτικὴ ποιμαντικὴ θεολογία στὴ σχέση της μὲ τὴν ψυχοπαθολογία καὶ τὴν ψυχοθεραπεία.⁴ Τὸ αἴτημα αὐτὸ ἐξετάζεται μὲ εἰδικὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα στὸ Μεταπτυχιακὸ Πρό-

γραμμα Σπουδῶν (ΜΠΣ) τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἰδιαίτερα στὸ μάθημα «Κλινικὴ καὶ Θεραπευτικὴ Ἀνθρωπολογία».⁵

Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ καὶ Γραφεῖο Συμβουλευτικῆς

Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴν παροχὴ ψυχολογικῆς καὶ ψυχιατρικῆς ὑποστήριξης σὲ ποιμαντικὸ πλαίσιο ξεκίνησε ἐδῶ καὶ 20 χρόνια μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς «Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς».⁶ Φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ προσεγγίζουν τὸν διδάσκοντα ἐκτὸς μαθήματος καὶ νὰ τὸν συμβουλευόνται γιὰ πολλὰ ζητήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν. Ἀπὸ θέματα σπουδῶν, προσωπικῆς φύσεως ἀλλὰ καὶ γιὰ ψυχολογικὲς δυσκολίες ποὺ παρουσίαζαν. Πολλὲς περιπτώσεις παραπέμπονταν σὲ ἄλλες ὑπηρεσίες γιὰ νὰ τύχουν κατάλληλης ἀντιμετωπίσεως. Ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ νὰ συνεργαστοῦν καὶ ἄλλα στελέχη καταρτισμένα ποιμαντικὰ καὶ ψυχολογικὰ ἀλλὰ καὶ ψυχιατρικά. Γνωρίζετε ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλα νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Εὐτυχῆς συγκυρία ὑπῆρξε ἡ μετάθεσι τοῦ π. Ἀδαμαντίου Αὐγουστίδη, ψυχιάτρου καὶ διδάκτορος Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, ἀπὸ τὸ Παράρτημα τοῦ Κέντρου Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς Λειβαδιάς στὸ Κέντρο Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς στὸν Πειραιά, μὲ τὸν ὁποῖο συνεργαζόμεσταν τότε

για την διατριβή του. Έκεί δημιουργήθηκε μία πρώτη στο είδος της στην Ελλάδα «Υπηρεσία Ψυχιατρικής και Ποιμαντικής Μέριμνας», με την οποία ξεκίνησε μία άτυπη συνεργασία με τον Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαποιμάνσεως του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η επικοινωνία αυτή σύντομα κατέληξε στην υπογραφή συμφωνητικού (18-11-1998), που έπισημοποίησε πλέον τη συνεργασία και οδήγησε στην πειραματική δημιουργία ενός «Γραφείου Συμβουλευτικής» σε θέματα ψυχικής υγείας, υπό την εποπτεία του καθ. Ά. Μ. Σταυροπούλου έκ μέρους του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και την ευθύνη του π. Άδαμαντίου Αύγουστίδη έκ μέρους του Κ.Ψ.Υ.

Στόχοι του «Γραφείου Συμβουλευτικής»

Οι στόχοι αυτού του «Γραφείου» καθορίστηκαν ως εξής:

α) Παροχή συμβουλευτικής καθώς και ψυχολογικής και ποιμαντικής υποστήριξης φοιτητών, ιερέων, ιερατικών οικογενειών, θεολόγων καθηγητών κλπ., οί όποιοι συχνά, ενώ έχουν ανάγκη, διστάζουν ή δέν βρίσκουν χώρο, τον όποιο να θεωρούν κατάλληλο για να ζητήσουν βοήθεια (πρωτογενής και δευτερογενής πρόληψη).⁷

β) Όργάνωση προαιρετικών συναντήσεων –σεμιναριακού τύπου– με φοιτητές που ενδιαφέρονται να ενημερωθούν σχετικά με τον χώρο της παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας και τις νεώτερες εξελίξεις στον χώρο της ψυχιατρικής έπιστήμης, κυρίως στον τομέα της Κοινωνικής και Κοινοτικής Ψυχιατρικής. Οί συναντήσεις αυτές συμπεριλαμβάνονται στις προσπάθειες για την ευαισθητοποίηση των φοιτητών στην συμβουλευτική επί θεμάτων ψυχικής υγείας.⁸

γ) Μεθόδευση έπιστημονικής έρευνας, όπου διερευνώνται οί στάσεις των φοιτητών άπέναντι στα θέματα της ψυχικής υγείας, και ή πιθανή τροποποίηση των στάσεων τους μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων μας. Πέραν του έρευνητικού έπιστημονικού της ενδιαφέροντος, ή προσπάθεια έντάσσεται στις

δραστηριότητες του Κ.Ψ.Υ. με στόχο την παροχή υπηρεσιών πρωτογενούς πρόληψης, ενώ τα άποτελέσματα της έρευνας θα ληφθούν ύπ' όψη για την καλύτερη άνταπόκριση των μαθημάτων στις άνιχνευθησόμενες άνάγκες των φοιτητών.⁹

Στή διοργάνωση των δραστηριοτήτων λήφθηκαν ύπ' όψη τόσο οί άνάγκες του φοιτητικού πληθυσμού για ψυχοκοινωνική υποστήριξη όσο και οί ιδιαιτερότητες του ευρύτερου πλαισίου που σχετίζεται με τó άντικείμενο σπουδών, κυρίως τó πρόβλημα των άντιστάσεων που ένίοτε παρατηρούνται άπό πλευράς των θρησκευόμενων άτομων άπέναντι στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Στις έρευνητικές δραστηριότητες άλλά και ως συμβολή σε θέματα πρόληψης θα θέλαμε να αναφέρουμε τή συνεργασία του Γραφείου Συμβουλευτικής με τή διαμεσολάβηση του ΜΠΣ με την Ειδική Συνοδική Έπιτροπή Γάμου, Οικογένειας, Προστασίας του Παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος για τή δημιουργία ενός Κέντρου Προετοιμασίας Γάμου στην Ί. Μητρόπολη Φθιώτιδος στη Λαμία. Πρόκειται για πιλοτικό πρόγραμμα τριετούς διάρκειας που προχωρεί με τή βοήθεια του Θεού πολύ καλά. Στο πλαίσιο αυτό πρόκειται να λειτουργήσει γραφείο συμβουλευτικής υπηρεσίας.

Δραστηριότητες

Στό χρονικό διάστημα των τελευταίων τριών χρόνων που λειτουργεί τó «Γραφείο Συμβουλευτικής» στη Θεολογική Σχολή, έχουν υλοποιηθεί οί εξής δραστηριότητες:

Α. Στο «βιβλίο έπισκέψεων» καταγράφονται μέχρι τώρα (Δεκέμβριος 2001) 213 έπισκέψεις. Οί περιπτώσεις που έπισκέφθηκαν τó Γραφείο κατανέμονται στις άκόλουθες κατηγορίες:

- α) Φοιτητές - Ίεροσπουδαστές: 51
- β) Καθηγητές - Θεολόγοι: 17
- γ) Κληρικοί: 17
- δ) Μέλη ιερατικών οικογενειών 27 (πρεσβύτερες: 9, παιδιά κλπ. 18)
- στ) Κατηχητές, Ίεροψάλτες κλπ.: 64
- ζ) Διάφοροι άλλοι: 37

Ἀξίζει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπισκέψεων εἶναι σημαντικὸς, ἂν ὑπολογίσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ νεοσύστατη ὑπηρεσία, τῆς ὁποίας ἡ λειτουργία καὶ οἱ ὑπηρεσίες πού προσφέρει δὲν ἔχουν γίνει ἀκόμη ἀρκετὰ γνωστὲς στοὺς ἐνδιαφερομένους, ἐνῶ τὸ γραφεῖο μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ μόνο μία φορὰ τὴν ἐβδομάδα, συνήθως μεσημεριανή ὥρα. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔχει ἐξασφαλισθεῖ ἀκόμη κατάλληλος χῶρος καὶ ἡ λειτουργία τοῦ «Γραφείου» ἐξαρτᾶται τόσο ἀπὸ τὸ πότε εἶναι ἐλεύθερη ἡ αἴθουσα ἀσκήσεως τοῦ Τομέα (Γ' ὄροφος) ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐκπαιδευτικῶν δραστηριοτήτων πού γίνονται στὸν ἴδιο χῶρο. Πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη, ἐπίσης, ὅτι γιὰ τεχνικοὺς λόγους, ἡ λειτουργία τοῦ «Γραφείου» ἀκολουθεῖ τὶς σχολικὲς ἀργίες. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ Γραφεῖο ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴ Γραμματεὰ τοῦ τομέα κ. Ἀριάδνη Σαραντουλάκου γιὰ τὴν διευθέτηση τῶν συναντήσεων καὶ τὴν, μέχρι πρότινος ἀποσπασμένη στὸν Τομέα, Κοινωνικὴ Λειτουργὸ καὶ Θεολόγο κ. Εὐτυχία Γιαννουλάκη.

Μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα καὶ καθὼς ἤδη ἀπὸ διάφορες πλευρὲς, ὅπως π.χ. ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, διατυπώνονται ἐπιπλέον αἰτήματα παραπομπῆς γιὰ βοήθεια οἰκογενειῶν μὲ ψυχολογικὰ προβλήματα, εἶναι εὐλογο ὅτι ἡ βελτίωση τῆς ὑποδομῆς θὰ σημαίνει ἄμεση ἐνίσχυση στὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐν λόγω δραστηριότητος.

Β. Κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἀκαδημαϊκὰ ἔτη ὁ π. Ἀδ. Αὐγουστίδης δίδαξε συστηματικὰ στὸ σεμιναριακὸ χαρακτήρα πρόγραμμα δώρων ἐβδομαδιαίων συναντήσεων σὲ φοιτητὲς πού τὸ ἐπέλεξαν. Τὰ θέματα πού ἀπέπτυξε κινουῦνται στὸ πλαίσιο ἐνημέρωσης τῶν φοιτητῶν πάνω σὲ βασικὲς ἐννοιες τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Ψυχιατρικῆς, μὲ ἔμφαση σὲ κεφάλαια πού ἀφοροῦν στὸ πῶς διαμορφώνεται ἡ νέα πραγματικότητα σὲ αὐτὸ τὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ μοντέλου τῆς Κοινωνικῆς - Κοινοτικῆς Ψυχιατρικῆς.

Μεταξὺ ὧν διδάχθηκαν συμπεριλαμβάνονται:

1) Εἰσαγωγικὲς ἐννοιες. Τί εἶναι Κοινωνικὴ

- Κοινοτικὴ Ψυχιατρικὴ. Βασικὲς Ἀρχές (ἀρχές, μέθοδοι, ἀναζήτηση σχέσεων μὲ τὴν ποιμαντικὴ πράξη). Ἡ ἐννοια τῆς τομεοποίησης. Ἡ δομὴ καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τῶν Κοινοτικῶν Κέντρων Ψυχικῆς Ὑγείας. Ἐννοια καὶ περιεχόμενο τῆς ψυχιατρικῆς πρόληψης. Τὰ ἐπίπεδα τῆς πρόληψης (οἱ ἐννοιες πρωτογενῆς, δευτερογενῆς καὶ τριτογενῆς πρόληψης, ἀναζήτηση δυνατοτήτων συμβολῆς τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας στὴν πρόληψη τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν). Τὸ πρόβλημα τοῦ Ἰδρυματισμοῦ (ἀναφορὰ στὸ τί εἶναι καὶ πῶς λειτουργοῦν τὰ Ψυχιατρικὰ ἄσυλα). Ἡ σχέση τῆς Ψυχοπαθολογίας μὲ τὴν ψυχοκοινωνικὴ καὶ λειτουργικὴ ἔκπτωση τοῦ χρονίως ψυχικῶς πάσχοντα. Οἱ ἐννοιες καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς Ἀποασυλοποίησης, τῆς Ψυχοκοινωνικῆς Ἀποκατάστασης καὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανένταξης. Παρουσίαση ἐποπτικοῦ ὕλικου (videos). Οἱ δομὲς τριτογενεῶς πρόληψης.

2) Ἐνημέρωση πάνω στὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα (γενικὴ κλινικὴ συμπτωματολογία) καὶ τὰ εἶδη τῶν ψυχιατρικῶν διαταραχῶν (διαγνωστικὲς κατηγορίες, φαινομενολογία βασικῶν ψυχοπαθολογικῶν συνδρόμων) μὲ σκοπὸ τὴν εὐαίσθητοποίηση τῶν φοιτητῶν ἀπέναντι σὲ πρακτικὰ προβλήματα πού μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσουν αὐριο ὡς ἐκπαιδευτικοὶ ἢ ὡς ποιμένες.

3) Διευκρίνηση τῶν ὁρίων, τῶν σχέσεων καὶ τῶν διαφορῶν μεταξὺ τοῦ ψυχολογικοῦ, τοῦ ποιμαντικοψυχολογικοῦ καὶ τοῦ εὐρύτερου θεολογικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, ὅταν προσεγγίζονται θέματα πού προκύπτουν κατὰ τὴν προσπάθεια τοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως μὲ τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἰδιαίτερα στὸ ἐπίπεδο τοῦ διαλόγου τῆς Θεολογίας μὲ τὶς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου (sciences humaines).¹⁰

Γ. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ π. Ἀδ. Αὐγουστίδη διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ψυχιατρικὴ Κλινικὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (Δ/ντῆς καθ. Γ. Ν. Χριστοδούλου) καὶ τὴν «Ὑπηρεσία Ψυχιατρικῆς καὶ Ποιμαντικῆς Μέριμνας» τοῦ Κ.Ψ.Υ. (Ὑπευθ. π. Ἀδαμάντιος Γ. Αὐγουστίδης) μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας (ἐκπροσωπούμενο ἀπὸ τὸν καθ. Ποιμαντικῆς Θεολογίας καὶ Ψυχολογίας κ. Ἀ. Μ.

Σταυρόπουλο) ετήσιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα «Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία». Το πρόγραμμα αναπτύχθηκε σε πενήντα (50) εκπαιδευτικές ώρες, με εβδομαδιαίο ρυθμό συναντήσεων (Φεβρουάριος - Δεκέμβριος 2000) και επικεντρώθηκε σε θέματα ψυχικής υγείας απευθυνόμενο σε πτυχιούχους θεολογίας, κληρικούς και λαϊκούς που εργάζονται στο ποιμαντικό έργο της Έκκλησίας. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Έλληνικής Ψυχιατρικής Έταιρείας (Ε.Ψ.Ε.) και με απόφασή του ο Τομέας Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαποιμάνσεως το ένέταξε ως επιλεγόμενο μάθημα στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ποιμαντική Θεολογία και Άγωγή». Το πρόγραμμα παρακολούθησαν 80 άτομα που επιλέχθηκαν μεταξύ περίπου διακοσίων (200) υποψηφίων.

Προοπτικές

Όσα αναφέρθηκαν καθιστούν φανερό τη χρησιμότητα και γονιμότητα της συνεργασίας του Πανεπιστημίου με έξωπανεπιστημιακούς φορείς.

Η εργασία που επιτελέστηκε τα τελευταία τρία χρόνια συνδύασε το τριπλό αξίωμα ενός σύγχρονου Πανεπιστημίου που ασκείται στην έρευνα, στη διδασκαλία και στις εφαρμογές και είναι ανοικτό στην κοινωνία και στις ανάγκες της.

Η εκτίμηση αυτή δεν είναι μόνο προσωπική αλλά γνωρίζουμε ότι συναντά ευμενή αποδοχή και αναγνώριση από τις πανεπιστημιακές αρχές. Το έργο που έγινε μέχρι τώρα έχει υπερβεί πρό πολλού την πειραματική φάση, από την οποία ξεκίνησε και έχει την ανάλογη ωριμότητα να αναπτυχθεί περισσότερο και να εξυπηρετήσει ακόμα ευρύτερους στόχους.

Σήμερα βρισκόμαστε σε μία μεταβατική φάση λόγω:

α) Της έκκρεμότητας εκ μέρους του Πανεπιστημίου για αναδιάρθρωση και επέκταση των υπηρεσιών ανά Σχολή σε όλο το Πανεπιστήμιο.

β) Την εκδήλωση εκ μέρους των αρχών της Θεολογικής Σχολής πρόθεσης αναβάθμισης των δραστηριοτήτων μας. Τουτό μπορεί να

σημαίνει εξασφάλιση χώρου, χρόνου και άλλων διευκολυντικών παροχών.

1. Το κείμενο στηρίζεται σε δύο ανακοινώσεις που παρουσιάστηκαν σε ήμεριδα που όργάνωσε στις 23 Νοεμβρίου 2001 το Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών Πανεπιστημίου Άθηνων υπό την αιγίδα της Έθνικής Επιτροπής για το Έτος Ψυχικής Υγείας 2001 με θέμα «Πρόληψη σε θέματα ψυχικής υγείας νέων: Συμβουλευτικές υπηρεσίες για φοιτητές» στην Aula της Φιλοσοφικής Σχολής στην Πανεπιστημιούπολη της Άθήνας. Ο Ά. Μ. Σταυρόπουλος είναι καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας του Π. Ά. Ο π. Άδαμάντιος Αύγουστίδης ψυχίατρος - διδάκτωρ Ποιμαντικής Ψυχολογίας διευθύνει την «Μονάδα ψυχιατρικής και ποιμαντικής μέριμνας» του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής (Κ.Ψ.Υ.) στον Πειραιά.

2. Ά. Μ. Σταυροπούλου. *Εισαγωγή στην Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική*, Άθήνα 1985.

3. Στο ίδιο συνέδριο ο π. Άδαμάντιος Αύγουστίδης είχε παρουσιάσει ανακοίνωση με τίτλο: *Το «Γραφείο Συμβουλευτικής» της Θεολογικής Σχολής Άθηνων: Μια πρωτότυπη συνεργασία*. Ο κ. Στέφανος Χρ. Κουμαρόπουλος, Μ. Α. Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Χριστιανικής Άγωγής, υποψήφιος διδάκτωρ, που μετέχει στην ομάδα εργασίας «Συμβουλευτική Ποιμαντική», παρουσίασε εργασία του που είχε τον τίτλο: *Η Συμβουλευτική του Θεολόγου Καθηγητή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στα πλαίσια του Σχολείου*.

4. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Κλινική Θεραπευτική Ποιμαντική Θεολογία στη σχέση της με την Ψυχοπαθολογία και την Ψυχοθεραπεία*, Άθήνα 2000.

5. Βλ. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Ένα έρευνητικό πρόγραμμα*, στο περ. «Εφημέριος», τεύχος Δεκεμβρίου 2000, σ. 13-17.

6. Περισσότερα και βιβλιογραφία βλ. στην τελευταία έκδοση των *Διδακτικών Σημειώσεων του μαθήματος*, Άθήνα 2001, 316 σ.

7. Ά. Μ. Σταυροπούλου, *Ο έξομολόγος και η αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας*, Άθήνα 2000.

8. Ά. Αύγουστίδη, *Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία*, περ. «Θεολογία», τόμ. 71, τεύχ. 1, Ιαν - Ιουν. 2000, σελ. 201-220.

9. Στην έρευνα χρησιμοποιούνται ειδικά ερωτηματολόγια. Ήδη το πρώτο σκέλος της έρευνας έχει επεξεργαστεί ο μεταπτυχιακός φοιτητής μας κ. Τριαντάφυλλος Μπολτέτσος.

10. Ά. Αύγουστίδη, *Ποιμένας και Θεραπευτής*, έκδ. Άκρίτας, Άθήνα 1998.